

Δρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗΣ

Το ποίημα του Χατζημιχάλη Γιάνναρη, Γάμος Κρητικός εις Λάκκους Κυδωνίας 1864

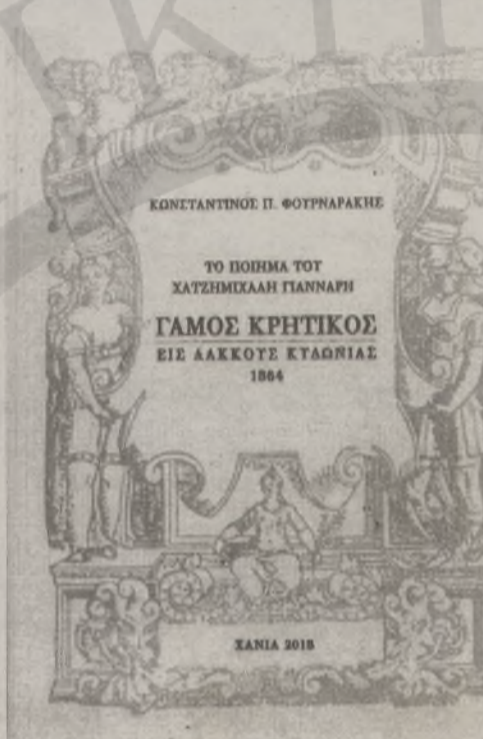
■ «Στη μάνα του ερευνητή Δαμασκηνή που έφυγε για τον ουρανό, όταν τυπωνόταν το βιβλίο»

«Πρώτη δημοσίευση από το αυτόγραφο του ποιητή»,
Χανιά 2018-09-27

Ο Δρ Κωνσταντίνος Φουρνάρης είναι έγκριτος φιλόλογος, ερευνητής, μελετητής, συγγραφέας, με αναγνωρισμένη αξία, πολλές γνώσεις, ικανότητες, δεξιότητες και κύρος. Αυτά τα προσόντα τον ανέδειξαν, τον προέβαλαν και τον καθιέρωσαν κατά το σύντομο πέρασμά του από τη θέση του προϊσταμένου στα Γ.Α.Κ. – Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, στα Χανιά. Εκεί εντόπισε και το επύλλιο (μικρό επικό ποίημα) «Γάμος Κρητικός εις Λάκκους Κυδωνίας, 1864» του Χατζή Μιχάλη ή Χατζημιχάλη Γιάνναρη, το οποίο δημοσιεύεται για πρώτη φορά στην παρούσα έκδοση από το αυτόγραφο του ποιητή, σε σταχωμένο τετράδιο...

Ο Χατζή Μιχάλης Γιάνναρης (Χατζημιχάλης) (1832-1916) γεννήθηκε στους Λάκκους Κυδωνίας, στις υπώρειες των Λευκών Ορέων. Γενάρης των Γιαννάρηδων θεωρείται ο Πέτρος Κόκκος, ο οποίος, σύμφωνα με την παράδοση, ήρθε στην Κρήτη από το Βυζάντιο. Ο Π. Κόκκος απέκτησε τρία παιδιά. Ένας από τους γιους του, ο Γιάννης Κόκκος ή Γιάνναρος, λόγω του πελώριου αναστήματός του, απέκτησε επτά παιδιά. Ένα από αυτά, ο Εμμανουήλ, ο παππούς του Χατζημιχάλη, λεγόταν και Γιανναροδάσκαλος, επειδή ήξερε λίγα γράμματα... Η οικογένεια Γιάνναρη ανέδειξε σπουδαίους αγωνιστές εναντίον των Τούρκων... Ο Χατζημιχάλης, ωραίος νέος, ζωηρός και έξυπνος, διακρίθηκε σε όλα τα επίπεδα της ζωής του. Το 1864 παντρεύτηκε τη 16χρονη Ελένη, κόρη του Χατζή Νικολάου Κατάκη, την οποία είχε αρραβωνιαστεί από το 1857!..

Στο επύλλιο του περιγράφει έναν κρητικό γάμο στα μέσα του 19ου αιώνα. Ο γάμος στην Κρήτη την εποχή της Τουρκο-

κρατίας δεν ήταν μόνο το ιερό μυστήριο της Εκκλησίας, αλλά και ένα γεγονός με ύψιστη κοινωνική και εθνική σημασία, όπως σημειώνει στον πρόλογό του ο ερευνητής, γι' αυτό διεξαγόταν με επισημότητα και πάνδημη συμμετοχή. Ο άντρας και η γυναίκα της Κρήτης ενώνονταν διά βίου για να συνεχίσουν τη ζωή, να αποκτήσουν παιδιά, τα οποία θα συμμετείχαν στον αγώνα για την απελευθέρωση της Κρήτης και θα εργάζονταν για την προκοπή της κοινωνίας.

Χιλιάδες ήταν οι καλεσμένοι στους μεγάλους κρητικούς γάμους. Συγχωριανοί, συγγενείς, φίλοι από μακρινές επαρχίες συμμετείχαν στις χαρές των παιδιών της Κρήτης. Η αλληλεγγύη και το κοινοτικό πνεύμα άνοιγε όλα τα σπίτια του χωριού για να φιλοξενηθούν όσοι καλεσμένοι έφθαναν από τα μακρινά μέρη. Η ξεφάντωση κρατούσε πολλές μέρες και οι πρόγονοί μας έβρισκαν την ευκαιρία να ψυχαγωγηθούν, να τραγουδήσουν τα αθάνατα ριζικά τραγούδια, να χορεύουν στο ρυθμό του συρτού και του πεντοζάλι, να διασκεδάσουν με αγώνισματά και θεατρικά δρώμενα. Με αυτόν τον τρόπο ξεχνούσαν για λίγο τις ανάγκες της σκληρής καθημερινότητας και της τουρκικής σκλαβιάς. Τα έθιμα του γάμου επιτελούσαν και έναν παιδαγωγικό σκοπό: μετέδιδαν στους νεότερους το ήθος της Κρήτης και το σύστημα των αξιών της.

Μαζί με τον συγγραφέα-ερευνητή πιστεύουμε ότι το ποίημα του Χατζημιχάλη θέτει ξανά το ζήτημα της αναζήτησης των

χαμένων αξιών και της γνήσιας κρητικής ταυτότητας στον κατακερματισμένο και συνθλιμμένο Κρητικό, στον άνθρωπο που πάσχει από την πολλαπλή κρίση, από την άμετρη παγκοσμιοποίηση, τη μαζική κουλτούρα, την καταστροφή της φύσης, την έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας. Το ποίημα του Χατζημιχάλη προτείνει έναν κανόνα βίου σ' όποιον επιθυμεί να προσδιορίσει την ύπαρξή του μέσα στον χώρο και στον χρόνο, να νιώσει ότι ανήκει σε έναν πολιτισμό με έντονο κοινοτικό στοιχείο, οργανωμένο με τις αξίες της τιμιότητας, της γενναιοότητας, της φιλοπατρίας, του αλληλοσεβασμού. Το ποίημα θέτει ως πρότυπο ζωής τη ζωή των προγόνων μας που βίωναν δημιουργικά την παράδοση, κρατούσαν αδούλωτη την ψυχή τους και διαφύλασσαν την πολιτισμική τους ταυτότητα μέσα στα όρια της πολυεθνικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το κύριο ζητούμενο στην έκδοση αυτή, καρπός πολυετούς έρευνας, είναι η ανύψωση από το σκοτάδι της αφάνειας, μετά από εκατό και πλέον χρόνια, ενός ποιήματος, με πολλά παραδείγματα γνήσιου κρητικού ήθους. Η ολοκλήρωσή της χάρισε στον ερευνητή έναν ακόμη μεταπτυχιακό τίτλο από το τμήμα Ελληνικής και Σλαβικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Γρανάδας Ισπανίας. Η δημοσίευση της μεταπτυχιακής εργασίας γίνεται, όπως ακριβώς υποβλήθηκε και υποστηρίχθηκε, χωρίς αλλαγές. Συμπληρώθηκαν στις υποσημειώσεις μόνο λίγα βιβλία που εν τω μεταξύ είδαν το φως της δημοσιότητας.

Ο ερευνητής ακολούθησε στην εργασία του, την έκδοση και τον σχολιασμό του αδημοσίετου ποιήματος, μια σύνθετη μέθοδο της φιλολογικής επιστήμης, ξεκινώντας από τις αμιγώς κλασικές πρακτικές (βιογραφικά ποιητή, πραγματολογικά στοιχεία, testimonia) και φθάνοντας στις πιο μοντέρνες θεωρίες, σχετικά με την ανάλυση των αφηγηματικών τρόπων και των περιεχομένων. Στον σχολιασμό της δομής του γαμήλιου εθίμου τον βοήθησε η θεωρία του εθνολόγου Arnold van Gennep για τις διαβατήριες τελετές. Συμπληρωματικά χρησιμοποίησε σε επιμέρους ενότητες τα συμπεράσματα και άλλων επιστημών, όπως της λαογραφίας, της ιστορίας, της θεματολογίας και της γλωσσολογίας. Ειδικότερα στον λαογραφικό scho-

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΡΟΥΛΗΣ

λιασμό ακολούθησε την ιστορικοσυγκριτική μέθοδο. Ανίχνευσε πολιτισμικές συνέχειες στα έθιμα των Κρητών από την ελληνική αρχαιότητα και το Βυζάντιο, ακολουθώντας σχολίο του ίδιου του ποιητή, που αναφέρεται στην επιβίωση αρχαίων εθίμων στον Κρητικό γάμο.

Ο σχολιασμός του ποιήματος βασίστηκε στην έκδοση του κειμένου, την οποία ετοίμασε γι' αυτόν τον σκοπό. Εξέτασε ομόθετα κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έκανε εκτενείς αναφορές σε έθιμα του κρητικού γάμου, την «Κρητιδίδα» του Αντωνίου Ι. Αντωνιάδη και τους «Κρητικούς Γάμους» του Σπυρίδωνος Ζαμπελίου.

Για τον καθορισμό του ποιήματος ως λογοτεχνικού είδους επέλεξε να το κατατάξει στα επύλλια και όχι στις ρίμες, μάλιστα στην κατηγορία των «επιθαλάμιων», για τον επικό του χαρακτήρα. Αυτή η διαφορά και η τελική επιλογή ταιριάζει περισσότερο και με την έκκληση του ερευνητή ότι το ζευγάρι που παντρεύτηκε ήταν ο ίδιος ο ποιητής, ο οποίος σε ηλικία τριάντα δύο χρόνων παντρεύτηκε τη δεκαεξάχρονη εκλεκτή της καρδιάς του, Ελένη Κατάκη.

Διεξοδική αναφορά έγινε και στην τέλεση αθλητικών αγώνων-παιχνιδιών στην Κρήτη του 19ου αιώνα στη διάρκεια των γαμήλιων διασκεδάσεων. Ερμηνεύθηκαν σπάνιες και δυσνόητες λέξεις του κρητικού ιδιώματος. Παρατέθηκαν εκτενή σχόλια, όπου αυτό ήταν αναγκαίο. Χρησιμοποιήθηκαν, επίσης, εκτενή λογοτεχνικά διακείμενα (λογοτεχνικά παράλληλα) από δύο λογοτεχνικά έργα, τα οποία σίγουρα γνώριζε ο ποιητής, την «Κρητιδίδα» και τους «Κρητικούς Γάμους». Περιγραφές του γάμου από τον «Κρητικό» τον Παντελή Πρεβελάκη συνεπικουρούν τα επεξηγηματικά σχόλια. Η βιβλιογραφία χωρίζεται σε τρία μέρη: α) αρχειακές αδημοσίετες πηγές β) μελέτες για την ιστορία, τη λογοτεχνία, τη γλώσσα, τη λαογραφία, το θέατρο και γ) κείμενα.

Όλες οι έρευνες, οι μελέτες και οι δημοσιεύσεις του Κωνσταντίνου Π. Φουρνάρη καταδεικνύουν την αξιοσύνη του, το σύνολο των ιδιαίτερων ικανοτήτων του, τις οποίες, ασφαλώς, θα μπορούσε να αξιοποιήσει περισσότερο, εάν παρέμενε στη θέση του προϊσταμένου στο Ι.Α.Κ., στα Χανιά.

Ριζίτικα

Ήλιε που βγαίνεις την αυγή και βασιλεύεις βράδυ
Ήλιε κι αμπάς στο Σέλινο στο

ήλιοβασιλέμά σου
κι αμ πας στο Κουστογέρακο θα βρεις δυο αντρωμένους
θα βρεις το ΠατερόΓιωργο και το Πατερ Αρτέμη

που σκότωσαν τους Γερμανούς τσι Μπαρμπαριάς το ρούμα.

Παιδιά, χορεύουν στα Χανιά, γη τραγουδούν στσι Λάκκους

Μα κλαίνε στην Ανάπολη, στο μέγαν Αη - Γιώργη
για ένα νιό, που πνίγηκε στου Πλατανιά το ρούμα
Μα σαν τον κλαίνε στα Σφακιά,

άλλον δεν τονε κλαίνε
Δάσκαλε Γιώργη, Δάσκαλε Γιώργη, Δάσκαλογιόργη
Μα ορφάνεψες τα τα Σφακιά.
Ο Ριζίτης Μ.Τ.